

РЕКВИЕМНА ПОЕМА ЗА ПЕТЪР ВАСИЛЕВ

Мина Карагьозова

От своята първа книга „Бригадирът и летният дъжд“ (1959) до края на живота си Петър Василев остана верен на своя силен, емоционален, искрен и верен на идеалите дух. Работи като учител в Родопите, журналист във в. „Нов живот“, бил е председател на Клуба на дейците на културата в Кърджали, зам.-главен редактор на алманах „Юг“ в Хасково, директор на Литературния музей в града, дългогодишен председател на Дружеството на писателите.

Публикува стихове от 1955 г. Прежеждан е на руски, белоруски, украински, арменски, грузински, монголски, сръбски език. Лауреат е на редица национални конкурси. Носител е на голямата награда „Александър Паскалев“ на Община Хасково. Автор е на 15 книги, сред които „Бригадирът и летният дъжд“, „Детелина, разковниче мое“, „Да бъда гражданин“, „Лично бреме“, „Не само хляба“, „Южна тераса“ „Рана“, „Българска орис“, „Наследство“, „Пощадено“.

Да се пише за такъв творец, се оказва трудна задача. Затова реших да нарека своите бележки „слово“, предвидливо заемайки позиция в една своеобразна територия, в която не само критиците, но и поетите се чувстват уютно. Тук, в словото, а не в рецензията, емоцията може да допълва анализите и внушенията и да подчертае характерната за всяка книга атмосфера.

Става дума за повече от 65-годишен творчески път. Това наистина са няколко епохи. Епохи, на които Петър Василев е и свидетел, и изразител, и съдник. Принадлежи ли Петър Василев към поетите от т. нар. априлско поколение? Донякъде - да. Защо донякъде?! Ами защото социалистическите идеологеми, тоталната власт на държавата и Партията над всички творчески процеси определено са опит за уравни-

ловка, опит за диктат, насърчаване на слугинажа в творческите изяви на поетите. Всъщност, поетите от априлското поколение, които с творческия си ръст не са надвишили прокрустовото ложе на партийните догми, отдавна са забравени. В литературата и народната памет остават фигури като Любомир Левчев, Недялко Йорданов, Христо Фотев и др. И защо ли някои мастити софийски критици слагат стойностни имена на талантливи поети в графата „и други“? Трябва да попитаме тях. Може би, за да оправдаят своята неосведоменост. Петър Василев определено не заслужава да бъде в графата „и други“, защото извървя един достоен, дълъг, изпълнен с препятствия, врагове и приятели път.

Да започнем от началото му. Д-р Елена Алекова в своята статия „Пиян от дъждовната музика“ за лирическия сборник „Наследство“ на Петър Василев пише как Георги Джагаров е бил силно впечатлен още от първите стихове на родения в Хухла хасковлия. Дори е цитиран стих: „ по нервния паваж на съвестта ми“. Великият Джагаров е поощрил таланта на своя също така велик съвременник. И е направил духовен жест, насърчил е младия поет, жест, който тогава може и да е бил в реда на нещата, но сега наистина граничи с чудо.

Това е времето, десет години след края на Втората световна война, когато аз съм се родила. Идеалите, идеализмът, ентузиазмът за изграждането на нов свят са овладели изцяло атмосферата на това време. И в 1959-а, когато се появява първата книга на Петър Василев „Бригадирът и летния дъжд“, тя е отражение, талантливо отражение, на „пиянството“ на цял един народ. Защото всичко е въпрос на гледна точка. От мнимата висота на съвремението е лесно да се говори, че бригадирският труд е бил просто една ангария. Лесно и невярно. Защото енергията на цели поколения е била впрегната в градивност. Построяване на заводи, язовири, проходи, градове. А не е впрегната, както сега, в разправии и мелета между футболни агитки и корумпирани олигарси. Дали хората от поколението на Петър Василев са били по-щастливи от днешните млади поколения? Може би.

Защото наличието на идеал за справедлив свят, па макар и утопичен идеал, помага да бъде намерен верния житейски път и избор по-лесно. И наличието на идеал отваря очи за красотата на света дори и за неподготвените сетива:

*И макар че дори и за миг
не би нивга разбрал и почувствал
онова вечно живо изкуство
на Бетовен и Моцарт и Григ,*

*той - човекът със грубата длан,
с потъмнелите, хлътнали бузи
в този час беше просто пиян
от дъждовната музика.*

(„Бригадирът и летният дъжд“ ...с.12-13)

Емблематична за творчеството на Петър Василев е неговата поема „Южна тераса“, дала заглавието на поетична книга (1987). Южната тераса е своеобразната наблюдателница на поета, негова гранична вишка, негова обсерватория, от която вижда града, в който живее - Хасково, съседните страни, близкия космос. Терасата е мястото за разговор със себе си, съгражданите си, съседите, сънародниците, жителите на планетата Земя. Тя е мястото, където поетът усеща пулса на света, тревогите, радостите, суетите. Едноименната поема е пронизана от усещането за съпричастност към всичко, което се случва в света и в дома му. И той влиза в задочен спор с англичаните с тяхната максима „Моят дом е моята крепост“. Крепост ли е всъщност домът, или е част от сърцето на Всемира? Въпросът е риторичен.

*Не, не съм отчаян от човека, моля ви,
отчаян съм от себе си -
съмнява ме, че ще дочакам читав на терасата
да видя как все същия човек
ще си затвори злия дух в бутилката,*

напук на всичко...
И веднъж завинаги!
(„Южна тераса“ - поема, „Литературен свят“, брой 48,
февруари 2013)

Това е мечтата на поета - победа над злото. И съмнение в нея...

Една от емблематичните за поета книги е „Рана“. Рухването на мечтите, идеалите и стремежите на цели поколения, болката, че живеем в един несъвършен свят на насилие и разруха, където максимата „човек за човека е брат“ звучи най-малкото утопично, че дори и гротескно - това е основната тема на тази книга. Раните са толкова много, че сякаш цялата ни страна е една голяма рана:

*Додето се видя - сред гръм и трясък,
продънили света на шир и дълж,
че цял живот градил съм върху пясък,
че всичко се разсипа изведнъж.*

Да, всички градихме върху пясък - илюзии, мечти, живот. И към всичко това има две крайни, противоположни реакции - едната на поета Веселин Андреев, сложил точка на живота си след рухването на големия Идеал; другата - на поета Любомир Левчев, кръстил своята лирика „мистична“ и спечелил позиции и награди.

Реакцията на поета Петър Василев не е толкова полярна, но е също толкова, че и повече драматична:

*Кой е прав и кой е крив
ще отсъди друго време.
Ти си знаеш своето време:
нито мъртъв, нито жив.*

Цялата книга е пронизана от тихата тъга на човек, надживял своето време. Това, че е надживял връстниците си,

явно е по-малката беда. По-страшно за поета се оказва усещането за загубената опора и ориентири в живота. Няма го сякаш това, което е осмисляло нощите на безсънно докосване до пулса на света. Не си сред мъртвите, нито сред живите - това наистина е тежка участ. И мъдра. Защото някак отстрани гледаш на кипящите страсти и оценяваш това, което е важно за теб и останалия свят:

*Че не по думи неизречени
по този неизбежен дял
ще съди нашето човечество
дали изобищо си живял.*

В една от поемите „В декември подир сто години”, писана в 1972 г. поетът води задочен разговор с Левски, през времето и пространството на цяло столетие. И тогава, преди 30 и повече години, поетът говори със самочувствието на жител на „чиста и свята република“. Болезнената среща с утопичността на Идеала още не се е състояла. Много хора - и не само от това поколение, дори нямат такива спомени. Нямат дори красива илюзия в живота си. И се замислям дали достигнатият идеал всъщност е идеал. Дали идеалът въобще може да бъде достигнат. Не е ли той като истината, към която се доближаваме безкрайно, но не можем да обладаем? И дали точно съвършеното устройство на обществото е идеалът, който дава нещо нетленно в живота? Не са ли двете праскови и двете череши, които си посадил, домът с южната тераса, който си построил, обувките, които си купил на своето дете, също толкова важно доказателство, че си живял?

Но не! Като ще е мъжка поезия, мъжка ще е - войната в Ангола, далечен отзвук от която е куршумът в пакетчето с кафе - още едно доказателство за несъвършенството на света, в който живеем. И за невъзможността да бъдеш щастлив, а ако си щастлив - вината за това може да развали всичко, да те нарани непоправимо:

*Позволете да нарамя
тежестта на своя ден –
все така осеян с рани,
в свят без рани
убеден.*

Къде е този свят без рани, драги хора, скъпи творци? Кажете ни, та да можем поне за малко да избягаме там.

Според нашумелия психолог д-р Морган Скот Пек изкуството да живееш се състои в изкуството да понасяш необходимата и неизбежна болка. Това е изведено в книгите му като аксиома. Е, ако толкова много искаме съвършенство, ако си изградим кумир от тази идея, то все повече рани ще трябва да понесем. И, ако искаме да продължим напред, ще трябва да преглътнем геноцида през вековете, огромните катаклизми, разтърсили страната ни през ХХ в., гибелта на малкото селце, което „потъва, изчезва, а големият свят си мълчи“. И ще трябва да се примирим, че „при майка ми отдавна място няма, // а в градски гробища не ща, не ща!“

Колко мъка и рани поемат поколенията, оцелели след гибелта на цял един свят - след гибелта на идеалите, кумирите, след запустението и разрухата на селата, след обезлюдяването на цели области, където единственият застрашен от изчезване вид е „Хомо сапиенс“. Колко рани носи всеки от нас?...

И веднага проблясва антитезата за любовта като опора и семафор, за любовта, която може да победи смъртта.

Особено е светоусещането на поета Петър Василев - става дума за един мъжки свят - където страхът, най-големият страх е да не се разминеш с дълга си на човек, където най-голям грях не е грехът, че си надживял връстниците си, а предчувствието е за още рани:

*То се знае, че рани ще ближем,
само как ще зараснат - не знам!*

И едно наистина внезапно приемане на съдбата, едно помъдряло прозрение за неизбежността на причината и следствието:

*По-добре да поскитаме в мрака –
даже той не е толкова чер!
А каквото ни чака - да чака,
щом е вписано в оня тефтер.*

А каква е причината за всички рани, но и за всички победи и възторзи - разбира се - обективният свят. Но тук за нас е по-важен субективният творчески свят на поета. Как да не плаче за рани човекът, който възкликва:

„Дай ми, Господи, враг!“

Защото не по качеството на приятелите, но по силата на враговете може да се съди за качеството на един човек. Силните хора обичат да закрилят по-слабите - може да имаш всякакви силни приятели и покровители и да не си нищо особено - напротив... Но имаш ли силни врагове, значи си борец за нещо значимо в този свят. Е, колкото е по-силен врагът, толкова по-големи са раните, но това си е неизбежен страничен ефект. Как да не си проси рани човекът, който не харесва огромните плажове, морето без неговия „девети вал“:

*Спасете ме, спасители,
от кротките вълни!*

Който търси бурите, неизбежно ги намира... Но как без бури и рани, как без врагове можеш да откриеш смисъла на своя живот, „да минеш своя Дунав“? Такава възможност просто не съществува.

Особеното чувство на вина за несъвършенството на света е друг лайтмотив в книгата. Колкото и парадоксално да

звучи, такава чувствителна и жива съвест, такава отговорност и готовност да поемеш пасивите на света почва да напомня гордост и липса на смирение.

*Вървиш към своя Идеал
в една страна разполовена
от Ястребино и Скравена.
но мигар нещо си прозрял?
И още питаш за вина!*

Това, ако не е упрек към всички нас, живели в блаженото неведение на един утопичен, но все пак красив свят! Да, живяхме, и то не лошо, вярвахме, мечтахме, „всяка тухла градихме с любов“. И какво? Сега да страдаме, да се самообвиняваме, да скърбим за изгубения рай? Или просто да се почувстваме виновни, ни живи, ни мъртви? Вярно е, че поетът говори само за себе си, но когато един Поет говори, това се отнася за всички останали.

Някои автори наричат такова състояние на обществото и неговите творци „мъртва точка“. Мъртвата точка, въпреки страшничкото си име, е нещо доста позитивно - дошло е време за спиране на инерцията на движение в погрешна посока, време на преоценка на ценностите, на смисъла на живота на цели поколения. И това се случва в творчеството на поета Петър Василев:

*Обаче не търси вина –
ти просто от възторг без граници
печатал си на първи страници
през лековерни времена.
Такава страшна тишина...*

Случва се в един изстрадан цикъл от 17 стихотворения в началото на книгата „Рана“ - наистина възторгът и „пиянството на един народ“ често в нашата история са мотивирали творците. Втората смърт на поетите, развенчавани и оп-

лювани посмъртно от самозвани нашенски херостратовци, бурените - мутри и мутреси - избуяли навред, предателството на своите, злобата и омразата на чуждите - всичко това е описано и изстрадано с гняв и болка. Следователно е имало смисъл да надживееш времето на утопията, да преживееш гибелта на цял един свят, за да осмислиш всичко това, да подадеш ръка през пространството и времето на всички свои съмишленици.

Каква по-важна мисия за твореца от това да всели отново „душа и плът на поевтинялото слово“? Когато попитали Конфуций какво би направил, ако внезапно придобие неограничена власт, той отговорил: „Бих върнал първоначалния смисъл на думите“.

Обезценяването на думите е проблем на всички епохи и цивилизации. И ето една великолепна възможност да си заслужи „не само хляба“. И, простете, ако звуча малко проповеднически, но цикълът „Внезапно“ е едно убедително доказателство за това, че въпросите са в нас, а и отговорите са в нас. В оня тих вътрешен глас, гласът на душата, в припламването на онази искрица, която Бог е вложил в нас.

Много явни и задочни критики се изсипаха по адрес на книгата „Рана“. Много хули и незаслужени клевети за поета, за семейството му, за мотивите на спонсорите и издателите му. Но, след като я изучих буквално дума по дума и стих по стих, аз лично съм убедена повече от всякога, че тя е трябвало да излезе.

Изчистеният класически стих, съчетан със своеобразната вътрешна диалогичност - разговорите със себе си, изповедността и жестоката болезнено критична самооценка може би биха събудили противоречиви чувства и реакции. Но в едно съм абсолютно съгласна с критика Минко Бенчев - почтеността. Почтеността към себе си и другите. Нещо толкова дефицитно в последните години. Ще я намерите в тази книга - безпощадна до самобичуване честност към себе си и света.

Интересна е гражданската лирика на поета. Защо е инте-

ресна - защо звучи искрено, изповедно, звучи почти като интимна лирика. Вече споменах за задочния диалог с Левски. Защото висока е летвата, чисти са идеалът и примерът на Левски, неговите принципи са мярката за цената и смисъла на човешкия живот. И сърцето няма да издържи втора среща с крепостта на Самуила. Защото тракиецът поет върви по кърви и кости на свои сънародници. Защото нито един мъж от неговото село не е загинал през Първата световна война. Защо ли? Защото преди това всички стотина мъже са били изклани от турски ятаган... Защото няма ни вест и кост от дедите му - никой не е умрял у дома си, никой не е търсил завет. И поетът се стреми да е достоен за своето потекло. Поетът Петър Василев създава своята житейска философия и оформя своя мироглед под строгия поглед на националните светини, под строгия поглед на своите деди и това, което ние смятаме за гражданска лирика, при него всъщност е изповед на сакрални истини за неговия вътрешен свят.

На представянето на книгата на д-р Елена Алекова „Моите срещи с Хасково“ един талантлив местен писател вървеше от човек на човек и повтаряше - нищо няма значение, ще умрем, ще ни хвърлят в един трап и това е. Е, не е това - нито за Петър Василев, нито за писателя, нито за всички нас. Но аз няма да изнасям тук богословски или философски беседи. Текстът неслучайно се казва „Реквиемна поема за Петър Василев“. Защото поетът със своето творчество сам си е написал тържествен реквием. Защото ни е завещал висока нравствена и естетическа позиция. Защото Петър Василев беше последният жив поет в Хасково, който не се страхуваше и колебаеше да назове бездарното, пошлото, графоманското във всичките му проявления. Неговата личност и неговото творчество бяха последната опора на високите естетически идеали, завещани ни от класиците.

В своята „Реквиемна поема“ той пише:

*И сега ще отворя вече другата скоба:
знам, че нищо не води по-нататък от гроба,*

*но кажи ми, приятелю, как дотам се достига
с толкоз много народ в онемяла верига
и какво му е нужно все таки на човека,
за да бъде пръстта над ковчега му лека,
щом се струпа веднъж върху него ужасно -
ей това ми кажи -*

всичко друго е ясно.

*Няма смисъл, обаче, от наивни въпроси -
вироглав или кротък, всеки кръста си носи,
а до грам тежестта му се измерва накрая...
И каквото остане след него - това е!*

Това, което остана от Петър Василев, не са неговите прословути праскови и череши. Това, което остана, е една висока, талантлива и въздействаща поезия, която ни призовава да сме достойни за таланта, потеклото и народа си.

Това е.